

З М І С Т

У БРАТНІХ ЛІТЕРАТУРАХ	
<i>Микола Базаревич</i> — Література Радянської Білорусії	1
ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ	
<i>П. П. Хропко</i> — Реалістичні тенденції прози Г. Ф. Квітки-Основ'яненка	10
<i>І. Т. Яценко</i> — Явище спрощення в морфологічному складі слова	18
<i>Е. Г. Борщ</i> — Пряме і переносне вживання особових форм дієслів теперішнього-майбутнього часу	23
МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ	
<i>В. В. Фецак</i> — Шляхи освоєння художнього твору	31
<i>В. О. Кулінич, М. А. Семенченко</i> — Оповідання А. Ю. Тесленка «Школяр» у 4 класі	39
<i>Г. С. Ковальчук</i> — Урок-бесіда за романом З. Тулуб «В степу безкраім за Уралом»	44
<i>Г. М. Литвиненко</i> — Олімпіади юних літераторів	51
МЕТОДИКА МОВИ	
<i>В. Я. Мельничайко</i> — Граматико-стилістичні помилки та способи усунення їх	53
<i>О. М. Війтик</i> — Однорідні і неоднорідні означення	58
<i>М. В. Шевчук</i> — Робота над збагаченням лексики учнів	62
УЧИТЕЛЕВІ 6 КЛАСУ	
<i>М. М. Шкільник</i> — Вивчення часток	65
БЕСІДИ НА МЕТОДИЧНІ ТЕМИ	
<i>М. І. Кодак</i> — Творча практика учнів	71
КОНСУЛЬТАЦІЯ	
<i>М. М. Феценко</i> — З легенд про назви рослин	76
Увага — стиль!	64, 87
ЛІТЕРАТУРНІ МУЗЕЇ УКРАЇНИ	
<i>Є. О. Серєда</i> — Державний музей Т. Г. Шевченка в Києві	82
НАШ КАЛЕНДАР	
<i>В. Я. Неділько</i> — Н. Л. Забіла (До 70-річчя з дня народження)	88
РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ	
<i>І. А. Луценко</i> — Ф. М. Білецький. Українська сатира початку ХХ ст. Частина І. (Риси, основні тенденції розвитку)	92
<i>О. І. Білодід</i> — Слово, которое вело в бой	93

В. о. головного редактора **О. М. БЄЛЯЄВ**

Редакційна колегія: **В. Ф. АНІСОВ** (заст. головного редактора), **Ф. Т. ЖИЛКО**, **Ф. С. КИСЛИЙ**, **М. О. КОСТЕНКО**, **С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ**, **О. Р. МАЗУРКЕВИЧ**, **А. П. МЕДУШЕВСЬКИЙ**, **М. В. ПАВЛОВИЧ**, **М. А. РУДЕНКО**, **Н. Т. РУДИК**, **І. О. СИНІЦЯ**, **П. П. ХРОПКО**.

Відповідальний секретар **В. П. ПОЛІЩУК**

Адреса редакції: Київ-ГСП, вул. Юрія Коцюбинського, 5, тел. 79-80-71, дод. 3-13, 3-21, 3-23; 79-14-98. Коректори **І. М. Кута шевич**, **Л. В. Шуминська** Технічний редактор **С. І. Чебанова**

БФ 07851. Здано до набору 20. І. 1973 р., підписано до друку 15. ІІ 1973 р., формат паперу 70×108¹/₁₆. Друк. арк. 6, умовн. друк. арк. 8,4, обл.-вид. арк. 9,4, тираж 58.630, зам. 134, ціна 45 коп.

Орденa Леніна комбінат друку видавництва «Радянська Україна», Київ, вул. Анрі Барбюса, 51/2.

Ежемесячный методический журнал Министерства просвещения УССР «Украинский язык и литература в школе» (на украинском языке).

Адрес редакции: Киев-ГСП, Ю. Коцюбинского, 5.

Орденa Леніна комбінат печати издательства «Радянська Україна», Киев, Анри Барбюса, 51/2.

Республіканський педагогічний музей
Основний фонд 1992 „жнс“

Н. Л. Забіла

(До 70-річчя з дня народження)

Наталя Львівна Забіла належить до тих митців, чиї творчі інтереси щасливо визначилися на самому початку літературного шляху. Однією з перших її книжок було оповідання для дітей «За волю» (1927). Хоч і не було воно ще художньо довершеним, зате вже мало в особі ті риси, що згодом зробили Наталю Забілу улюбленою письменницею дітвори: простоту й чіткість викладу, розуміння дитячої психології, вміння говорити з малими читачами без сюсюкання та фальші, повагу до дитячої особистості. Згодом оповідання молодої письменниці «За волю», «Повість про червоного звіра», «Про маленьку мавпу» були рекомендовані наркоматом освіти для шкільних та дитячих бібліотек.

Пробувала письменниця себе й у літературі для дорослих. 1926 р. виходить її збірка поезій «Далекий край», а 1928 року — «Сонячні релі», що засвідчили непересічне поетичне обдаровання авторки. Вірші цих збірок вабили живописанням словом, розмаїттям фарб навколишнього світу, картин природи. Поетеса прагнула відшукати свій шлях, своє місце у складному й бурхливому житті Радянської країни:

Я йду, щоб в сонячні риштовання
Забити й свій маленький цвях,

Щоб праця й творчість — паралелями,
Щоб будівничі, творчі дні
Гойдали сонячними релями
Мої закохані пісні.

(«Такою юною й сміливою...»)

Наталя Забіла знайшла своє місце на риштуваннях українського красного письменства — на сонячних висотах дитячої літератури, і тепер можна сказати, що вона не тільки «забила маленький цвях», а звела чудову поетичну споруду, яка по праву вважається окрасою радянської літератури для дітей.

Народилася Наталя Львівна Забіла 5 березня 1903 року в Петербурзі в сім'ї службовця-економіста. Родина мала давні культурно-мистецькі традиції. Дід її Парамен Петрович Забіла був скульптором-академіком, автором відомих скульптурних творів: бюсти Т. Шевченка, М. Салтикова-Щедріна, пам'ятник О. Герценові на його могилі в Ніщі, погруддя М. Гоголя для пам'ятника в Ніжині. Серед предків — родичів Наталі Львівни по батьковій лінії — поет Віктор Забіла. Батьки Н. Забіли вчилися в художньому училищі Штігліца в Петербурзі, й уже з дитинства дівчинка осягнула красу мистецтва. Писати вірші пробувала з малих літ.

Незадовго до Великої Жовтневої соціалістичної революції сім'я майбутньої письменниці переїхала на Україну. Прискорено закінчивши гімназію, Н. Забіла працює на різних посадах, а з 1920 р. вчителькою в с. Старий Люботин поблизу Харкова. Разом з тим вона бере активну участь у громадському житті — була депутатом сільради, делегатом повітових з'їздів Рад.

У 1925 р. Н. Забіла закінчила історичний відділ Харківського інституту народної освіти. Приблизно на ті ж роки припадають її перші виступи на сторінках газет і журналів. Перший її твір, що побачив світ, — вірш «Війна війні», надрукований 1924 р. в кам'янець-подільській газеті «Червоний кордон». А далі з'являються збірки поезій, повість «Тракторобуд» (1931—1933). Письменниця прагнула розкрити мрії й прагнення радянської молоді, комсомольців, які віддавали все для спорудження першого в країні тракторного заводу-гіганта.

У кінці 20-х — на початку 30-х рр. Н. Забіла все більше й більше починає працювати на ниві літератури для дітей. Її перші збірки засвідчили самотність творчого почерку поетеси, вміння відтворювати внутрішній світ дитини.

Часи, коли Н. Забіла стала на шлях творчості, були складними для дитячої поезії. Радянське літературознавство боролось з вульгарно-соціологічними ідеями псевдонауковців, що прагнули перетворити літературу для дітей у якийсь додаток до соціології, висушити живлющу воду образного мислення, затоптати буйний цвіт фантазії, виростивши натомість пагіння штучного педагогізму, головними ознаками якого були нудний дидактизм, спрощене відтворення життя, вульгарний соціологізм у трактуванні питань виховання.

У своїх перших творах для дітей якоюсь мірою зазнавала впливу вульгаризаторських «учень» і Н. Забіла. Її поезія «Вугілля», «Домни» — це сухі інформації про ту чи іншу галузь промисловості, схематичні й мало цікаві для дітей. Проте велике поетичне чуття, талант і любов до дітей — таких, якими вони є, живих, допитливих, непосидючих, а не уявних манекенів, — допомогли Н. Забілі разом з когортою талановитих радянських письменників — В. Бичком, М. Трублаїні, О. Копиленком, О. Донченком — протистояти вульгаризаторським намаганням і подарувати малим читачам справді цікаві твори. Це були живі розповіді про них самих, про їхнє життя, мрії, ігри, сподівання, про життя і працю їхніх батьків, про все те, чим сповнена дійсність.

Першою збіркою віршів, у якій виразно відбилися особливості творчої манери Н. Забіли, була «Ясочина книжка» (1934 р.), яка потім неодноразово перевидавалася. Дівчинка-дошкільниця Ясочка приваблива тим, що вона не схематична постать умовної дитини, а жива, конкретна особистість із притаманними їй звичками, смаками, навіть поглядами — тобто всім тим, що ми називаємо характером.

З'явилися також інші збірки та окремі твори, які засвідчили, що Н. Забіла не випадково стала на нелегкий шлях дитячого письменника: «Олівець-малювець», «Хатинка на ялинці», «Зайчик», «Дерев'яний бичок». Поетеса творчо використовує в них народно-пісенні здобутки, а також досвід дитячих письменників старшого покоління — К. Чуковського, С. Маршака та ін. Проте найсильніший у них струмінь самотності, власні поетичні береги Н. Забіли заквітчані її власними знахідками, темами, образами.

Цикл віршів «Про дівчинку Маринку» — одна з вершин української дитячої літератури. Н. Забіла любовно й уважно ліпить образ маленької людини, крок за кроком простежує її зростання. Поетеса майстерно використовує народно-пісенну творчість, зокрема в тих віршах, де розповідає про Маринку-немовлятку. І чим більшає Маринка, тим збагачується образна система віршів, ускладнюється мова, навіть енергійний ритм лічилокки замінюється на уповільнений темп розповіді:

Річка, Мариночка, річка!
Швидше до неї — туп-туп...

або:

(Річка)

Малював картину тато,
квач у фарбу умочав...

(Мала малярка).

Усе, що бачить малятко в кімнаті, на прогулянці, за вікном, — опоетизується в зримих конкретних образах. Вірші густо насичені повідомленнями про оточуюче, тільки ж робиться це в такій довершеній формі, в такій безпосередній манері, що дитина не просто «сприймає інформацію», а природно вбирає в себе все те, про що чує з книжки: найпростіші відомості про кізочку, курочок, ляльку, про погоду за вікном.

Цикл поезій про Маринку має й значну виховну силу. Непомітні штрихи вималюють моральне обличчя майбутньої громадянки країни соціалізму. І навряд чи можна доступніше виховувати дітей у душі поваги до людини, незалежно від її раси чи нації, як це робить Н. Забіла у вірші «Маринчина лялька». Дівчинка любовно доглядає свою ляльку-негринятку. Здавалося б, звичайний вірш про ляльку. Але саме так, від непомітного ігрового штриху за допомогою чудової поезії починається виховання дитини.

Так само ніяких піднесених слів про працю, про потребу трудитися немає у вірші «Марина Дмитрівна». Просто розповідається про гру п'ятилітньої дівчинки. Вона застеляє ліжко, замітає, варить обід для своєї сімечки і навіть... буде фабрики та будинки. Але у вірші розсіяні зернятка того, що зійде колись пагонами працьовитості, любов'ю до робочої людини, звичкою трудитися.

Своє вагоме слово сказала Н. Забіла і в поетичній публіцистиці для дітей — чи не найскладнішому жанрі дитячої літератури. Не секрет, що документальна проза чи публіцистика важче пробиває собі дорогу до читача — навіть дорослого, — ніж художня література. А тут ще дошкільнята, а чи діти молодшого шкільного віку. Поетеса розповідає малюкам про Радянську Вітчизну, її минуле, про видатні історичні події, про незмірний обшир і красу її просторів. Найвизначнішими творами Н. Забіли цього плану є вірш-нарис «Наша Батьківщина» та «Повість про Жовтень».

«Наша Батьківщина» — це поетично-публіцистичний нарис про Радянську країну. Він складається з ряду окремих картин, за допомогою яких вимальовується образ могутньої соціалістичної Вітчизни. Така композиція сприяє зосередженню уваги дітей. Адже кожен малюнок являє собою самостійне ціле, а разом з тим є складовою частиною широкої панорами Радянського Союзу, — це немов багатоколірна мозаїка. І, як мозаїка, вона приваблює насамперед яскравістю та виразністю окремих картин.

Разом з тим, така композиційна побудова дає можливість авторці вільно переноситися з одного місця в інше. Скажімо, після невеликого першого розділу «Найдороща в світі», що є заспівом до твору, поетеса розповідає про північ, далі про південь нашої країни, про сибірські ліси й степи України. Н. Забіла не сковує себе, так би мовити, географічним принципом. Окремі розділи присвячені змалюванню праці нашого народу — шахтарів («З підземних глибин»), металургів («З огнених печей»), інші — героїчним сторінкам минулого («За рідну країну», «Невидані діла»), ще інші розповідають про штурм космосу, про столицю нашої Батьківщини — Москву. Увесь твір перейнятий високим патріотичним духом, почуттям гордості за радянську багатонаціональну сім'ю народів. У цьому переконливо відтворено биття пульсу Радянської країни, титанічну працю її людей.

Велику популярність здобули й такі твори поетеси, як «Хатинка над озером» — про перебування В. І. Леніна у Фінляндії, «Дві дівчинки» — зворушлива розповідь про славу сторінку визволення західноукраїнських земель.

Н. Забіла пише й прозові твори. Серед її повістей та оповідань найбільшою любов'ю користується повість «Катруся вже велика». За побудовою і навіть манерою викладу вона нагадує цикли віршів «Ясочина книжка» та «Про дівчинку Маринку». На початку повісті Катрусі лише п'ять років. Так само, як і інших своїх маленьких героїнь, Н. Забіла проводить її через роки життя, показує перші радощі і перші невдачі, перші в житті помилки та виправлення їх. Зростаючи, дівчинка знайомиться з дедалі більшим життєвим обширом, довідується про те, чим живуть її батьки, знайомі, як дихає місто. І читає разом з Катрусєю пізнає життя, вчиться, зростає як майбутній член радянського суспільства.

Повість має своєрідне продовження — оповідання «Телефон», «Катрусина Стрибайка» і «Подорож до казкового лісу», де діє та ж сама Катруся та її рідні.

За майже півстолітній творчий шлях Н. Забіла подарувала дітям більш як півтора книги. Годі в рамках невеликої статті не те що оглянути, бодай перерахувати їх усі. Та є два твори, про які хотілося б згадати окремо. Це драматична поема «Троянові діти» та фантастична п'єса «Перший крок», за які поетеса була удостоєна — вперше в історії нашої літератури — премії імені Лесі Українки.

Н. Забіла виявила себе справжнім новатором, узявшись за такий нелегкий жанр, яким є драматична поема для дітей на історико-легендарну тему. У поетеси був єдиний попередник щодо цього — драматург Іван Кочерга із його «Свіччиним весіллям» та «Ярославом Мудрим». Проте ці твори адресовані дорослим. Н. Забіла, навчаючись у І. Кочерги, у своїй драматичній поемі широко використала історичні матеріали — літописи, наукові праці про Київську Русь, народні легенди та перекази й написала поетичну історію заснування Києва трьома братами та сестрою, відтворила сиве минуле наших предків. Звісно, від художнього твору не слід сподіватися наукової точності.

Адже Н. Забіла написала твір-гіпотезу, твір-легенду, яка чарує художньою правдою, поетичністю, високим почуттям патріотизму.

Напружений, насичений подіями, сюжет змушує читача з непослабною увагою стежити за дією. Майстерна композиція, вдумливий добір фактів, у яких чуємо відгомін давніх народних легенд та переказів — як-от, скажімо, історія Трояна, смерть Добрини, знищення обрив та інше, — дозволили поетесі передати з можливою випуклістю та переконливістю картину життя древніх русичів. Наші предки зображені як відважні воїни, звитязці, котрим не вперше підносити меч за рідну землю. Але насамперед вони — мирні люди, будівничі, які бачать своє покликання у зведенні міста, у мирі та щасті трудящих.

Образи дійових осіб виписані виразно, переконливо, хоч, можливо, деяким з них бракує пластики — насамперед це стосується Кия. Скажімо, надто вже довірливим і простакуватим виступає князь, коли, піддавшись на гачок Юстиніана, допомагає Візантії боротися проти придунайських слов'янських племен.

«Троянові діти» читаються легко, мова героїв — природна, невимушена. А це для драматичної поеми рідч не маловажна. Н. Забіла вдалася до строфіки й віршованого розміру, яким написано «Ярослава Мудрого», і це надає творові ще більшого, сказати б, історичного звучання.

Драматичну поему «Троянові діти» сприймають школярі будь-якого віку. З інтересом читають «Троянових дітей» також дорослі. Й це є переконливим доказом високої художньої вартості драматичної поеми Н. Забіли.

Помітний інтерес становить і п'єса-фантазія «Перший крок». В її основу покладено той же сюжет, що в оповіданні «Повість про червоного звіра» — життя доісторичних людей, їх невтримний поступ до боротьби з природою за право бути людьми, зокрема — приборкання вогню.

Гарним подарунком читачам є видання чотиритомного зібрання творів видатної письменниці.

Наталія Львівна Забіла пройшла довгий творчий шлях на ниві дитячої літератури. Її поезії перекладені багатьма мовами радянських народів, мовами народів світу. Твори поетеси читають, учать, люблять, знають.

В. Я. НЕДІЛЬКО
(Київ)

